

תניא: רבי יוסי הגלילי אומר: נאמר [במדבר ט] "דרך רחוקה".⁽⁹⁾ שומע אני ממשמעות הפסוק הפשוטה שהדרך רחוקה היא מהלך שנים או שלשה ימים.

אבל בהמשך הפרשה נאמר: "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

וכשהוא אומר "ובדרך לא היה" ולא אמר "ובדרך רחוקה לא היה" — מגיד הכתוב שאין צריך שהדרך תהיה "רחוקה" ממש, אלא שמאסקופת העזרה ולחין קרוי "דרך" ופטור מכרת.

מתניתין:

צ-א מה ההבדל בין פסח הראשון לשני?

א. הראשון — אסור בכל יראה ובל ימצא. והשני — חמץ ומצה עמו בבית. ואינו צריך לבער את החמץ [ובגמרא מפורש טעם כל הדברים השנויים במשנתנו].

ב. הראשון — טעון הלל באכילתו בשעה שאוכלים אותו אומרים את ההלל. והשני — אינו טעון הלל באכילתו.⁽¹⁾

ואף על פי שאמרנו שיש הבדל בין פסח

ראשון לפסח שני בדברים דלעיל, מכל מקום זה וזה טעון הלל בעשייתו, בשעה שמקריבים את הקרבן קוראים הלויים את ההלל.⁽²⁾

וכן זה וזה נאכלין צלי, על מצה ומרורים, וכן דוחין בעשייתן את השבת. שאם חל י"ד ניסן או י"ד אייר בשבת, מקריבין את הפסח בשבת.

גמרא:

תנו רבנן:

נאמר [במדבר ט] בענין פסח שני: "ככל חוקת הפסח [פסח ראשון] יעשו אותו". ודרשו מהמלה "אותו": במצוה שבגופו של פסח הכתוב מדבר. כגון סדר עבודתו, ושנאכל צלי. אבל מצות שאינם בגופו של פסח כגון השבתת שאור לא נאמרו בפסח שני.

מצוה שעל גופו כגון מצה ומרור שנאכלים עם הפסח, מנין שגם הם התרכו בפסח שני? תלמוד לומר נאמר בענין פסח שני: "על מצות ומרורים יאכלוהו" [במדבר ט].

יכול אולי נרבה אפילו מצות שלא על גופו,

9. גירסת התוספתא רש"י וב"ח.

1. תוספות כתבו שהתנא שירר שפסח שני אינו נשחט בשלש כיתות. וביקור ארבעה ימים שאינו נוהג בשני.

2. לעיל סד. הביאו התוספות את דברי התוספתא שהלויים קראו את ההלל. וכן פסק הרמב"ם, ומלשון רש"י שם ובסוכה פרק החליל נראה

שהבעלים קראו את ההלל. וראה שם בהערות בשם הגר"ז שכתב שגם רש"י מודה שהלויים שרו את ההלל מדין שיר שבכבודת הקרבנות. אבל רש"י סובר שגם הבעלים קראו את ההלל בעשיית הפסח כשם שקראו באכילתו, וכשם שקוראין בשעת נטילת לולב [ועיין לשון הגמרא לקמן צה: "אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונטליין את לולביהן ואין אומרים הלל"].

כ"פרט וכלל". שבתחילה הכתוב צימצם את דבריו ודיבר במצות שבגופו [וזה נקרא פרט] ואחר כך הרחיב הכתוב וכלל בדבריו גם מצות שעל גופו [וזה נקרא כלל].

ובמקום שנכתב בתורה פרט ואחר כך כלל נעשה כלל מוסיף על הפרט ומגלה לנו שהפרט לאו דוקא הוא, ואפילו כל מילי נמי, כל דבר שאינו בגופו גם הוא התרבה בפסח שני.

קא משמע לן השמיע לנו הכתוב "ועצם לא ישברו בו" שאין לרבות מצות שאינם על גופו. שהרי אם תאמר שהתרבו כל המצות אפילו אם אינם בגופו, קשה למה פירטה התורה גם "ועצם לא ישברו בו", הרי יש ללמוד זאת מהכלל — "ככל חקת הפסח יעשו אותו".

אלא, בעל כרחך, ללמדנו שהכלל "ככל חקת הפסח יעשו אותו" נאמר דוקא כעין הפרטים שנכתבו בפירושו, שהם מצות שבגופו ומצות שעל גופו [ולקמן הברייתא מפרשת מה מרבים וממעטים מכל מה שמוזכר בפסוק].

שנו בברייתא: איסי בן יהודה אומר "יעשו אותו" במצות שבגופו הכתוב מדבר.

ומקשינן: איסי בן יהודה, האי עצם הפסוק "ועצם לא תשברו בו" מאי עביד ליה מה למד מפסוק זה?

הרי כבר מיעט מצות שאינם על גופו מ"יעשו אותו"! ואם כן אין צורך לפרט "ועצם לא ישברו בו" שהרי שבירת עצם היא מצוה שבגופו שנאמר בה "ככל חקת הפסח יעשו אותו".⁽³⁾

כגון השבתת חמץ [והגמרא לקמן שואלת הרי למדנו מהמלה "אותו" שהתורה השוותה פסח שני לראשון רק לענין מצות שבגופו].

תלמוד לומר בענין פסח שני: "ועצם לא ישברו בו". למה נאמר כאן ועצם לא ישברו בו? הרי כתוב בהמשך הפסוק "ככל חוקת הפסח יעשו אותו", ובכלל זה שבירת עצם! אלא הכתוב בא ללמדנו שדוקא מצות שבגופו כעין שבירת עצם התרבו בפסח שני.

מה שבירת העצם מיוחד בכך שהוא מצוה שבגופו, אף כל מה שריבה הפסוק בפסח שני, זה דוקא מצוה שבגופו.

איסי בן יהודה אומר: אין צריך את הפסוק "ועצם לא ישברו בו" לכך. אלא נאמר "יעשו אותו" — במצות שבגופו הכתוב מדבר.

אמר מר שאל התנא בברייתא: "יכול אף מצות שלא על גופו"?

ומקשינן: הא אמרת הרי כבר אמרת בתחילת הברייתא: "ככל חקת הפסח יעשו אותו" במצוה שבגופו הכתוב מדבר! ואם כן איך אפשר לרבות גם מצות שאינם על גופו?

ומתריצין: הכי קאמר כך שאל התנא: השתא דאמרת עכשיו שאמרת שגם מצות שעל גופו התרבו בפסח שני שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו", ואף על פי שאינה מצוה שבגופו ממש, אם כן אלמא אנו רואים ש"יעשו אותו" לאו דוקא מצות שבגופו הוא.

אם כן, אימא הוה ליה שנעשה הפסוק

3. רש"י הקשה לאיסי בן יהודה לשם מה צריך את הפסוק "לא ישאירו ממנו עד בקר"? ולמה

ומתריצין: **מבעי ליה** איסי בן יהודה צריך את הפסוק "ועצם לא ישברו בו" ללמד, שלא רק עצם שאין בה מוח אסור לשוברה, אלא **אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח**.

[שהייתי אומר שאפילו בפסח ראשון מותר לשבור עצם שיש בה מוח כדי לאכול את הבשר שבתוכה, שהרי נאמר "ואכלו את הבשר בלילה הזה" שזו מצות עשה. ויבוא עשה זה, וידחה לא תעשה של שבירת עצם! לכן בא הכתוב בפסח שני: "ועצם לא ישברו בו", שזה פסוק מיותר כדלעיל, כדי ללמדך שאפילו בפסח שני אין שוברים עצם שיש בה מוח וכל שכן בראשון. שהרי פסח שני הוא תיקון לפסח ראשון. גמרא לעיל פה. (4)]

ועכשיו מקשינן על שיטת חכמים: **ורבנן** שאמרו "יעשו אותו" לאו דוקא מצות שבגופו הוא, אם כן **האי יעשו אותו מאי עבדי ליה**, מה למדו מזה?

ומתריצין: **מיבעי ליה** רבנן צריכים את הכתוב "יעשו אותו" ללמד **שאיין שוחטין את הפסח השני על היחיד** לכתחילה. שנאמר "יעשו" בלשון רבים, ומכאן למדו **דכמה דאפשר לאהדורי** לחזר אחרי אדם אחר ולטמאותו בשרץ, **מהררינן** (5) מחזרים אחריו ומטמאים אותו כדי שלא יעשה יחיד פסח שני. (6)

ואגב שהוצרך הכתוב לומר "יעשו" בלשון

הגמרא לא שאלה זאת? ובהמשך דברי הגמרא מבואר פסוק זה לשיטת חכמים.

4. הגמרא לא מבארת מנין למדו חכמים שאין שוברים עצם שיש בה מוח. [שהרי הם לומדים מ"עצם לא ישברו בו" למעט מצוה שאינה בגופן]. והר"ח פירש שחכמים סוברים כרבי שהאיסור של שבירת עצם אינו אסור מבעוד יום אלא בערב, נמצא שיכול לשבור את העצם מבעוד יום ולקיים בלילה את העשה של אכילת הפסח בלי לבטל את הלאו ובאופן זה אין העשה דוחה לא תעשה.

והצל"ח לא ראה את דברי הר"ח הללו. והוא פירש שלדעת חכמים אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, כדברי רבא בזבחים צז., אך התוספות שם כתבו שלרבא לומדים זאת משבירת עצם שיש בה מוח. והצל"ח כתב דלא כדבריהם [ונדחק בהבנת דברי הגמרא שם].

5. מהגמרא משמע שאין שוחטין את הפסח על היחיד הוא רק דין לכתחילה. וצריך ביאור למה

אינו דין דיעבד. וביאר החזון איש שכתוב "איש איש כי יהיה טמא" משמע שאפילו יחיד עושה פסח שני.

ומלשון התוספות דקדק הרש"ש שמשמע שאפילו בדיעבד פסול. ותמה על דבריהם מלשון הגמרא.

[עוד כתבו הרש"ש והחזון איש לרבי יהודה שסובר בפסח ראשון אין שוחטין על היחיד, היינו שפסול אפילו בדיעבד, ומכל מקום בפסח שני כשר בדיעבד, שנאמר "איש איש כי יהיה טמא". ודלא כהתוספות].

6. רש"י כתב שטמאים אדם טהור בשרץ בפסח ראשון ופוסלים אותו. ועושה פסח שני. ותמה החזון איש הרי טמא שרץ שלא טבל ביי"ד ניסן חייב כרת. [ועוד יש מאן דאמר שוחטין על טמא שרץ]. וכתב שיש לפרש את לשון הגמרא שלכתחילה יחזר אחרי חבירו שיסכים להמנות עמו. וכלשון הרמב"ם בפרק ב הלכה ב בענין פסח ראשון שמשדלין לכתחילה להמנות שני.

רבים, כתב "יעשו אותו".⁽⁷⁾

תנו רבנן: הברייטא דורשת את כל המצות שהתורה פירטה בפסח שני, לשם מה נאמרו.

נאמר בפסח שני "ככל חקת הפסח יעשו אותו".

יכול כשם שהראשון אסור בכל יראה ובל ימצא חמץ כך שני אסור בכל יראה ובל ימצא חמץ?

תלמוד לומר: "על מצות ומרורים יאכלוהו". פסוק זה מיותר הוא, שהרי כבר נאמר "ככל חוקת הפסח יעשו אותו". אלא בא ללמד שאף על פי שנאמר "ככל חקת הפסח יעשו אותו", לא ריבה הכתוב אלא מצות שעל גופו, כעין הפרט של מצות ומרורים.

ואין לי אפשרות ללמוד מהכלל של "ככל חוקת הפסח יעשו אותו" אלא כעין הפרט של מצות ומרורים, שהוא מצות עשה.

מצות לא תעשה שנאמרו בפסח ראשון מנין שנוהג בפסח שני?⁽⁸⁾

תלמוד לומר: "לא ישאירו ממנו עד בוקר", וזה לאו הניתק לעשה. שאחרי שעבר את

הלאו מוטל עליו לקיים מצות עשה שנאמר בענין פסח ראשון: [בשמות יב] "והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו" [ולומדים פסח שני מפסח ראשון]. והעשה מתקן את איסור הלאו.

ואין לי אפשרות ללמוד מהכלל של "ככל חוקת הפסח יעשו אותו" אלא מצות לא תעשה שניתק לעשה, שזה כעין הפרט של איסור נותר.

מצות לא תעשה גמור, שאין לו עשה שמתקן אותו, מנין שנוהג בפסח שני?

תלמוד לומר: "ועצבם לא ישברו בו" שזה לא תעשה גמור, שאינו ניתק לעשה.

ועכשיו הברייטא מסכמת: **מה הפרט, המפורש בפסוק, הוא מצות עשה, ולא תעשה שניתק לעשה, ולא תעשה גמור — אף כל מה שמרבים מהכלל, הוא מצות עשה ולא תעשה שניתק לעשה ולא תעשה גמור.**

שואלת הברייטא: **בכלליה, בכלל של "ככל חוקת הפסח יעשו אותו" באופן שהוא מצות עשה, כעין הפרט דמצות ומרורים — מאי קמרבי? איזה מצות עשה הוא מרבה שנוהג בפסח שני?**⁽⁹⁾

לא תעשה הדומים לפרט. ולמעט מהפרט לא תעשה שאינם בגופו. ולשונו צריך עיון, שהרי לא ידענו בכלל לרבות לא תעשה, אם כן מה צריך פסוק למעט לא תעשה שאינם בגופו. ובעל כרחך לשונו לאו דוקא. אלא כוונתו מנין לרבות לא תעשה שהם כעין הפרט, חוץ מלא תעשה שאינם בגופו, שאותם לא מרבים].

9. עיין תוספות שהתקשו בביאור קושית הגמרא כאן. ועיין רא"מ הורביץ.

7. הקשה רש"י: הרי כבר כתוב בתחילת הפרשה — בין הערביים "יעשו אותו"! ותירץ רש"י: שהייתי אומר שדרך הכתוב לדבר כך. ולכן הוצרך לכתוב פעם שניה לדרשא.

8. בפשטות נראה ששאלת הברייטא היא מנין שמצות לא תעשה שבפסח ראשון נוהגים בפסח שני, שהייתי אומר שלא ינהגו מצות לא תעשה בפסח שני כלל. שהרי אינם כעין הפרט שהיא מצות עשה. וכן נראה מדברי רא"מ הורביץ. [ורש"י כתב ששאלת הגמרא מנין לרבות מהכלל

עונה הברייתא: מצות עשה שהפסח נאכל **צלי אש**.

שואלת הברייתא: **בפרטיה** מזה שהתורה פירטה את מצות ומרורים שהיא מצות עשה, מכלל שבא למעט שיש מצות עשה שאינה נוהגת בפסח שני. **ומאי ממעט ליה מה בא הכתוב למעט?**

עונה הברייתא: **ממעט השבתת שאור** שאינה נוהגת בפסח שני.

מקשה הברייתא: **איפוך אנא!** למה שלא נלמד להיפך לרבות השבתת שאור ולמעט צלי אש?

מתרצת הברייתא: **מצוה דגופיה** מצוה שבגוף הפסח עדיף חשובה יותר. ודומה לעשה של מצות ומרורים שהוא על הפסח.

עוד שואלת הברייתא: **בכלליה** בכלל של "ככל חוקת הפסח יעשו אותו", באופן שהוא לאו הניתק לעשה כעין הפרט ד"דלא ישאירו ממנו עד בקר" – **מאי קמרבי ליה**, איזה לאו הניתק לעשה הוא מרבה?

עונה הברייתא: מרבים את הלאו "לא **תוציאו ממנו**" שנאמר בפסח ראשון [שמות יב מ], "בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה". שהלאו הזה ניתק לעשה.⁽¹⁰⁾ שגם אחרי שכבר הוציא מן הבשר החוצה מוטל עליו לקיים את העשה ולהחזיר את הבשר לבית לאוכלו.⁽¹¹⁾

[יש גורסים כאן: **דדמי ליה** שהלאו של לא תוציאו דומה ללאו של נותר **דהאי מיפסל בנותר והאי מיפסל ביוצא** וכן גירסת ר"ח. אבל בספרים אחרים לא גרסו זאת].

שואלת הברייתא: **בפרטיה** מזה שהתורה פירטה את הלאו של "לאו ישאירו ממנו עד בוקר" שהוא לאו הניתק לעשה, מכלל שבא למעט שיש לאו הניתק לעשה שאינו נוהג בפסח שני, **ומאי קא ממעט ליה מה בא הכתוב למעט?**

עונה הברייתא: מיעט "לא יראה ולא ימצא". שהוא לאו הניתק לעשה. שאם נראה ברשותו חמץ מצוה עליו להשביתו. שנאמר "תשביתו שאור מבתיכם". וממעטים אותו שאינו נוהג בפסח שני.

[יש גורסים כאן: **דדמי ליה** ש"לא יראה ולא ימצא" דומה ללאו של נותר, **דהאי אינו לוקה**, דהוה לאו שניתק לעשה, **והאי אינו לוקה** דהוה ליה לאו שניתק לעשה. וכן העתיק הר"ח אבל בספרים אחרים לא גרסו זאת].

מקשה הברייתא: **איפוך אנא!** למה לא נדרוש להיפך, ש"לא יראה ולא ימצא" נוהגים בפסח שני, ואילו "לא תוציא ממנו" אינו נוהג בפסח שני?

מתרצת הברייתא: **מצוה דגופיה** מצוה שבגוף קרבן הפסח עדיף חשובה יותר,

11. כתב רש"י שהתנא כאן חולק על התנא שלעיל בפרק כיצד צולין [פה]. שסובר שבשר שיצא מחוץ לבית אסור באכילה [כאן כתב רש"י

10. תוספות הקשו: הרי זה לאו שקדמו עשה. ובמכות טו. הגמרא אומרת שאינו נחשב ללאו שניתק לעשה. ועיין רא"מ הורביץ.

נוהג בפסח שני, ולא של "אל תאכלו ממנו נא" אינו נוהג?

מתרצת הברייתא: **מצוה הגופיה** "אל תאכלו ממנו נא", שהיא מצוה בגופו של הקרבן עדיף, חשובה יותר ודומה ללאו של "עצם לא ישברו בו", שגם הוא בגופו של הקרבן.

שנינו במשנה: **הראשון טעון הלל באכילתו** והשני אינו טעון הלל באכילתו.

והוינן בה: **מנא הני מילי**, מנין למדו את הדברים הללו?

ומשנינן: **אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: אמר קרא נאמר בישיעה ל: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג".** ופירושו: שיהיה לכם שיר [בעת מפתל סנחריב ומחנהו. מפרשים שם] כמו שאתם נוהגים לשורר בלילה המקודש לחג. ואין לך לילי חג שיש סיבה לחייב שירה, אלא רק בליל פסח ראשון, שאז אוכלים את קרבן הפסח וטעון שירה באכילתו.

ומכאן למדו: **לילה המקודש לחג**, שהוא ליל פסח ראשון, **טעון הלל באכילתו**. אבל לילה שאין מקודש לחג, שהוא ליל פסח שני [שאינו יום טוב], אין טעון הלל באכילתו.

שנינו במשנה: **זה וזה טעונין הלל בעשייתן**.

והוינן בה: **מאי טעמא** מה הטעם שגם פסח שני טעון הלל בעשייתו?

ודומה ללאו של "לא ישאירו ממנו עד בוקר", שהוא לאו בגופו של הפסח. אבל כל יראה וכל ימצא אינם בגוף קרבן הפסח.

עוד שואלת הברייתא: **בכלליה בכלל של "ככל חקת הפסח יעשו אותו" באופן שהוא לאו גמור. כעין הפרט "עצם לא ישברו בו" מאי קא מרבה**, איזה לאו גמור הוא מרבה שנוהג בפסח שני?

עונה הברייתא: **"אל תאכלו ממנו נא"** [בשר שאינו צלוי כל צרכו קרוי נא רש"י שמות י"ב].⁽¹⁾

שואלת הברייתא: **בפרטיה** מזה שהתורה פרטה "עצם לא ישברו בו" שהוא לאו גמור, מכלל שבא למעט שיש כיוצא בו לאו אחר שאינו נוהג בפסח שני. **ומאי קא ממעטי**, מה ממעטים ממנו?

עונה הברייתא: **"לא תשחט על חמץ דם זבחי"**, שאינו נוהג בפסח שני, שמותר לשחטו בזמן שיש חמץ ברשותו.

[ואף על גב שכבר מיעטנו לעיל שבפסח שני לא נוהג איסור חמץ של כל יראה וכל ימצא ודין השבתת שאור, מכל מקום הייתי אומר שכל זה דוקא שלא בשעת שחיטה. אבל בשעת שחיטה גם בפסח שני אסור, לכן בא הפרט של "ועצם לא ישברו בו" ומיעט את הלאו של "לא תשחט על חמץ רש"י].

מקשה הברייתא: **איפוך אנא** למה לא נדרוש להיפך. שלא של "לא תשחט על חמץ"

1. והרשב"ם שם מפרש: "נא" הוא בשר שצולים אותו בקדירה ללא מים. והאבן עזרא מפרש: "נא" הוא בשר חי.

שהאיסור הוא משום "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" ועיין לעיל פה. שכתב רש"י לימוד אחר].